

## **РИЗИЧНИ И ЗАШТИТНИ ФАКТОРИ У ПРЕВЕНЦИЈИ ПРЕСТУПА И НАСИЉА КОД МЛАДИХ И ФУНКЦИЈА ШКОЛСКОГ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА**

### **1. ШТА ЈЕ ПРЕСТУП И НАСИЉЕ КОД МЛАДИХ?**

Приступи младих<sup>1</sup> и насиље над њима је сложена друштвена појава и велики изазов друштву. Дешавају нам се у разним облицима укључујући насиље над друштвеним и јавним нормама од минорних(безазлених) увреда до озбиљних насилних повреда.

Насиље младих обухвата дјецу и одрасле младе до врха и за вријеме касне адолесценције и ране одраслости (15-24 год.). То је јако распрострањено и има неке последице у рангу од болничког приступа, дјеловања до фаталних инцидената ка озбиљном личном исходу у каснијим фазама у животу.

Такође има чињеница које се сматрају увредом само кад начините грешку према младој личности. Ови акти названи стање увреда могу да изазову (преобразе се) у трошење алкохола, пушење, изостајање из школе и бјежање од ње.<sup>2</sup>

### **2. ШТА ЈЕ ДЈЕЛОКРУГ ПРОБЛЕМА**

Преступ младих је дефинисан као групна појава од двије 2/3- 3/4 од увреда младих почињених од чланова разних група. Млади се повезују са криминалним групама, уличним такође који испољавају делинквентно и ризично понашање, због групне пресије, дискриминације и недостатка прихваћености у повољним приликама. У поређењу са појединим кршитељима, преступницима, чланови младе банде су више обухваћени криминалном, обје групе термина са озбиљним и учесталим актима таквог понашања. Чланови тих "ганг" група такође значајно доприносе насиљу код младих и употребом дрога.

Око 200 000 убистава годишње у свијету дешава се код младих узраста 10-29 године. То показује да 4 узрок смрти по реду у свијету у овом узрасту и овој групи.

Сексуално насиље, туча и остали облици не фаталног насиља су међу најраширенији тип вређања младих. Коришћење дрога такође утиче на младу популацију и генерално иде руку под руку са осталим облицима вријеђања. Сиромаштво и незапосленост су утицали на једну веома раширену појаву тзв. маргинализације (значи запостављања) младих и посебно су неповољни за друштво. Брза урбанизација у развијеним земљама такође је скопчана са повећањем *повређивања*<sup>3</sup> и насиља међу младима. Други озбиљан исход (споран моменат) је обухваћеност младих дрогом и сродним незаконитим радњама.

---

<sup>1</sup> "Млади" су опште дефинисани по УН као оне особе, а узраста су између 15-24 године без унапријед створеног негативног мишљења према другим дефиницијама и чланова државе. У исто вријеме посебан законским механизам младалачки признате и примјенљиве на особе под законским узрастом до пунолјетства (нормално за личности узраста испод 18 год.

<sup>2</sup> Дефинисано као јувенилна делинквенција, извор: World Youth Report 2003 Chapter 7 Juvenile Delinquency, United Nations, New York, 2003 p. 190-191.

<sup>3</sup> Мисли се и на физичко и ментално

Друштвена неједнакост, конфликти насиљем ломе друштво... У исто вријеме раст потрошње разних роба води повечању провала, отуђивања и вандализма, деструкције власништва, почињених од стране младих (младачке делинквенције).

Неки од закључака цитирамо: **Глобално учешће у ганг-групама је извршено физичким насиљем и употребом дрога и који су најчешћи облици у повређивању младих. Насиље се такође испољавало у облицима: убистава, насилништвом, тзв задиркивањем и емотивном злоупотребом исто тако и партнера.** (*Globally, participation in gangs, exerting physical violence and consuming drugs are the most prevalent forms of youth offending. Violence also manifests in forms of homicides, assaults, bullying and emotional abuse as well as partner.*)

**Многи негативни фактори доприносе глобалном ширењу вређању (узнемиравању) младих. Међу њима у високом броју: незапосленост, увученост младих у дрогу и трговине људима, међулудско насиље, злоупотребом дјецe и сиромаштва-них приступачност ватреном оружју и широких депресивно социо-економских услова.** (*Many negative factors contribute to the global prevalence of youth offending. Among them high rates of unemployment, involvement of young people in drugs and human trafficking interpersonal violence, child abuse and poverty, access to firearms and overall depressed socio/economic conditions.*)

### 3. ШТА ЈЕ ПРЕВЕНЦИЈА ПРЕСТУПИМА И НАСИЉУ?

Разумљиво је да је превенција кључ глобалној иницијативи усмјерену на преступе, као и превенцији младачке делинквенције, а иста је и суштински дио превенције криминала у друштву.

Концепт превенције преступа и жртвовања, говоре да злочин и жртвовање **проишлазе** из разних латентних (скривених) фактора. Ови фактори се генерално називају или односе на **факторе ризика.**

У исто вријеме постоје и фактори који помажу смањењу ризика који су названи **превентивни (заштитни) фактори.**

Превенција преступа младих користе специфична средства, означена су ризичним и заштитним факторима и у специфичном контексту младих.

### 4. КОЈИ СУ РИЗИЧНИ И ЗАШТИТНИ (ПРЕВЕНТИВНИ) ФАКТОРИ У ПРЕСТУПУ И НАСИЉУ КОД МЛАДИХ?

**Ризични фактори** су различите карактеристике личности и услова друштвене средине који утичу на вјероватноћу делинквентног понашања. Ризични фактори су поријеклом из више нивоа укључујући опште промјене и развоје дјелујући социоекономским условима популације, суочених са изазовима: локалних заједница, породица и индивида. **Они су непосредни узроци делинквенцији** али повећавају могућност младих да се млади понашају на незаконит и насилан начин. Постоји јака веза између ризичних фактора на младачку повредљивост и злоупотребу дрога.<sup>4</sup>

**Идентификација и познавање заштитних фактора** је једнако важан за овај проблем и његово рјешавање или умањење. Заштитни фактори садрже факторе који показују одсуство ризика или фактори умјереног утицаја на иложеност ризику. Ови фактори укључују позитивне

---

<sup>4</sup> Извор: Risks and Protective Factors, Youth Justice Board for England and Wales, 2005. Youth Violence: Risk and Protective Factors, Centres for Disease Control and Prevention, Youth violence Fact sheet. WHO, 2016.

црте личности (нпр. већа флексибилност на притиске и стрес, (само)критично мишљење и способност да се ефикасно суочи са тежим ситуацијама), породични односи и подршка заједнице, као и шира друштвена заштита младих и расположиве повољне прилике за учење и развој (животних, не само моторичких) вјештина. Обликовање јаким превентивних фактора је важно зато јер друштвена средина младе људе суочава са развојем норми вјеровања и постојећег, доминантног понашања. Чланови породице, наставници тренери, другови и друштвене вође који показују позитивне ставове и законска увјерења (**начини људских гледишта шта треба, а шта не треба бити рађено**) помажу заштиту младих против ризика и обликовање позитивне улоге модела понашања). Већ је наговјештено да су ризични и заштитни фактори повезани. Они су повезани на различитим нивоима и зајтијевају свеобухватан превентивни приступ. Дакле, преступи код младих, мјере превенције и типични програми се фокусирају на минимизирање умањење ризика уз истовремено подржавање заштитних фактора. На различитим нивоима (видјећемо три), оба коче и смањују могући негативни утицај искушаван од младих. Сљедећа табела показује преглед разних ризико фактора као и оних заштитних на три нивоа: **индивидуални, породични и друштвени**.

Приказ табеле: на крају рада

## 5. УМАЊЕЊЕ РИЗИКА И ПОЈАЧАЊЕ ЗАШТИТНИХ ФАКТОРА КРОЗ ПРЕВЕНТИВНЕ ПРОГРАМЕ ЗА ПРЕСТУПЕ И НАСИЉЕ КОД МЛАДИХ

"Међународна заједница" препознаје који су напори за превенцију преступа, криминала и треба бити фокусиран на унапређење заштитних фактора кроз обимне и не обилежавајуће (**циљане**) програме друштвеног развоја, укључујући и васпитање.<sup>5</sup>

Програми превенције преступа младих могу користити разне интервентне моделе приступа ризичним и заштитним факторима на разним нивоима. За примјер једна интервенција може бити циљана на јачању породичних и друштвених заштитних фактора. Превентивним програмима може се такође приступити индидуалним ризицима и заштитним факторима с циљем повећања флексибилности у преступу, насиљу и злоупотреби дрога. Програми такође могу бити интегрисани у друге шире иницијативе заузети значајнији приступ обухватајући разне нивое и политике, таквих као што су запошљавање, образовање и повећању благостања приступа ширем рангу фактора удружених са криминалом код младих.

Очигледнопоказатељи таквих програма усмјерени су на конструктивно понашање промјене кроз изградњу друштвених вјештина (укључујући животне) појачање заштитних фактора на индивидуалном нивоу су међу најефикаснијим моделима превенција преступа код младих.<sup>6</sup> Очигледни су показатељи да програм животних вјештина доприноси до 29% смањењу насилног понашања међу ученицима средње школе.<sup>7</sup>

*Спорт<sup>8</sup> је потенцијално средство* за промоцију тј. унапређење позитивне улоге модела и конструктивне промјене понашања. У овом контексту, програми за превенцију преступа као што су "Line Up i Live Up" the UNODC животних вјештина очигледно појачани програмима тренинга који циљају на индивидуалне факторе ризика могу да користе спорт да би постигли позитивне развојне вјештине и унапредили друштвени развој младих.

<sup>5</sup> United Nations Guidelines for the Prevention of Crime, Economic and Social Council resolution 2002&13, Annex

<sup>6</sup> Farrington D. Preventing the Transition from Juvenile Delinquency to Adult Crime. Community Corrections, vol.23, no 3, 2017. p. 5-9.

<sup>7</sup> Global status report on violence prevention, 2014. WHO (World Health Organization), UNDP (United Nations Development Programme), UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime), p. 30

<sup>8</sup> Када кажемо спорт треба мислити више на **кретно-игровне активности**

**Превентивни програми могу бити подијељени у ширу категорију у складу са главним поступањем ризичних и заштитних фактора: надзора, одвраћања и дисциплиновања, успостављања, савјетовања и изградње вјештина.** (*Prevention programmes can be divided into broad categories in accordance with the main modality of dealing with risk and protective factors – surveillance (надзор), deterrence (одвраћања) to act, credibility, and will to act), disciplinary, restorative (успостављања), counseling (савјетовања) and skills building.*)<sup>9</sup>

## 6. КАКО "LINE UP, LIVE UP" ПОМАЖЕ ДА ПОБОЉШАМО ЗАШТИТНЕ ФАКТОРЕ И УМАЊИМО РИЗИКЕ

LINE UP, LIVE UP је програм тренинга с циљем развоја животних вјештина кроз *спорт* (*користим израз кретно-игровне и спортске активности*) чиме доприноси смањењу ризика и развоју заштитних (превентивних) фактора. Циљ индивидуалног нивоа је да програм тренинга помаже умањењу ризика престапа, насиља и злоупотребе дрога кроз обогаћивање *заштитних фактора* као што су: **знање, позитивни ставови и развој животних вјештина.**

LINE UP, LIVE UP је оријентисан у прибављању личног развоја повољним приликама, и унапређењу развоја животних вјештина (*дод. познатих психолошких одбрамбени механизма*)<sup>10</sup> Животне вјештине допуштају индивидуама да учествују у разним ситуацијама укључујући и *пресије, стресове и захтјеве.*

Развој животних вјештина је суштински за повећање индивидуалних заштитних фактора, као би млада личност, тј људи били оспособљени да сарађују једни са другима, развију позитивне односе и ефикасно боре са негативним емоцијама и стресним ситуацијама.

LINE UP, LIVE UP омогућава младима мирно рјешавање неспоразума (конфликта) избјегну опасне ситуације, подрже флексибилност (толеранцију коју често сви заборављамо) приликом престапа и повећамо толеранцију младих и одобравање грешака па и престапа. Мада нам је познато али ријетко поимамо да свако "дијете мисли само кад погријеши, гријеши и гријеши, гријеши и мисли, мисли и мисли и научи да мисли."

**На крају треба припоменути да владе, невладине организације и асоцијације цивилног друштва покушавају да стварају изазове у свијести људи и тијелу младих за наду и овлашћују их да животним вјештинама и вриједностима које могу спријечити њихове падове у животу ка екстремном насиљу као и давању позитивним гледањем на њихову будућност, шире гледано, дод. аутора и преводиоца овог текста *показивањем смисла у и за живот.* Спортови су сада укључени у развој и бројне превентивне програме државе чланице или међународне организације као знак овим добрим и позитивним енергијама увелико допринесу психи и здрављу младих.**

UNODC радом на одрживом развоју циљ 16. укључује мноштво иницијатива за превенцију криминала и већ обухвата промоцију спорта и образовања (школства). Са методама LINE UP, LIVE UP спорт и остале активности у вјежбању су коришћене да ефикасно (ефективно) изграђују флексибилност при ризику младих, појачавању њихових животних вјештина да би минимизирали ризичне факторе, а максимализирали заштитне. UNODC и UNESCO удружено повезују експертне групе како би подијелили, боље рећи размијенили

<sup>9</sup> Farrington D. Preventing the Transition from Juvenile Delinquency to Adult Crime. Community Corrections, vol. 23 no. 3, 2017, p. 5-9.

<sup>10</sup> Изнећемо неке од најприсутнијих одбрамбених механизма: потискивање, рационализација, помјерена агресија, пројекција, формирана реакција, сублимација (преусмјерење), компезациона надокнада. Међутим треба знати основно да се они дијеле на: **примитивне**, **мање примитивне** и **зреле** (**1. преусмјерење** или сублимација хумор и фантазирање, **2. компензација-оснаживање себе** и **3. асертивност**, нагласак на својим потребама).

различита искуства код практичара (наставника) на скоријим или текућим иницијативама (то посебно показују нпр. Финци, што сам презентовао прошле 2018. године на савјетовању) ка прегледу кључних истраживања, стварању препорука на коришћењу у спорту у спречавању екстремног насиља. Понекад, то не може бити изговор да спорт може бити рјешење за сваки проблем, ипак се сматра да је он једно важно средство за прихват, промјену бројних ризичних фактора који се односе на криминал насиље укључујући и екстремно насиље. Шеф у UNODC започиње дискусију са подсјећањем да поред физичке активности спорт има потенцијал да поспоможе развој вјештина, друштвеног повезивања, пружања младим осјећаја припадања, привржености и подршци. То значи не само као начина спречавања екстремизма код младих већ и помоћ и побољшање њиховог живота и њихове добробити у стварним условима. Док је фудбал у томе најраширенији постоје бројни практични спортови (од индивидуалног до тимског од пријатељства до такмичења). Врло је важно радити са вођама лок. заједнице, оних који раде са младима и преносити то на национално особље, јер су они људи који "владају" њима на дневној основи и спорт и игра је иницијатива покретачко средство (ништа боље) за стварање простора за мир унутар заједнице.

Нпр. Индикативан је налаз и нагласак FMECDG (Federal Ministry for Economic Cooperation and Development in Germany): Врло је важно радити са улогама модела (наставних **циклуса**) и радом тренера ка испуњењу важних улога, **са дјецом и поуздањем и повјерењем у њих**. Учешће у спортским активностима значи омогућавање младима да искусе вођење међу собом. То је и са изграђивањем вођа на масовном нивоу тако да они повећавају утицај у друштву и евентуално постану способни за утицај и промјену политике. Наиме жели се стварати мрежа са људима који дијеле исте вриједности. Овај метод је од користи чак и у ситуацијама маргинализованих група (избјеглица и сл.). Спорт и игра су увијек били дио за маргинализоване групе, одбачене, прво са импровизованом опремом, а онда и организованим програмима. Спорт је средство ка постизању суштинске акције и оне специфичне напомене физичког и емоционалног благостања.

Упркос бројних примјера успјешних на спорту заснованих програма широм свијета у борби за спречавање криминала и насиља чак и са изобиљем (богатством) различито расположивих средстава бројних организација била је сагласност на општу несташицу свуда, очигледно засновану на прецизним истраживањима како је спорт основна иницијатива, почетак за рад у вези са екстремним насиљем и како он може тачно бити процијењен и квантификован. Једна ауторица Катја Самуел објашњава: "да имамо мање јасне доказе на тачне узрочне везе између спорта и превенције екстремног насиља. Уједно и упозорава на могуће замке у процјени утицаја, укључујући и поједностављивање показатеља увјереност на погрешне податке ка процјени успјешности нетачној подјели младих у стереотипе и потребе ка осигурању опрезније објашњења интервенција. Из овога произилазе препоруке на предмету спорт као превентивног средства и напајања будућих програма (укључујући и цендер разматрање) управљање како средства и најбоља пракса може бити даље ширена.

Бањалука, 12. јула 2019. године

## Ризични и заштитни фактори на разним нивоима

Ризични фактори	Заштитни фактори
<b>ИНДИВИДУАЛНИ</b>	<b>НИВО</b>
1. хиперактивни импулс, поремећај учења	1. полна равноправност
2. историја агресивног понашања	2. флексибилан темперамент
3. смањена контрола понашања	3. осјећај самоефикасности
4. ниска интелигенција и когнитивна оштећења	4. позитивна друштвена нарав
5. отуђеност и мањак друштвених обавеза	5. висока интелигенција
6. рана изложеност преступима и злоупотреба дрога	6. нетолеранција ка девијацијама
7. пријатељство са преступницима	7. висока академска постигнућа
8. Мањак и одсуство друштвених вјештина	8. високо повјерење (обавезе) према школи и в/о раду
9. погрешно закључивање, убјеђивање и против друштвени став	9. висок ниво друштвених вјештина
<b>ПОРОДИЧНИ НИВО</b>	
1. смањена родитељска контрола	1. сигуран и емотивни позитиван однос са родитељима
2. ауторитарно родитељство	2. честа подјела породичних активности
3. оштра, слаба-лабава дисциплина	3. породична нетолеранција на алкохол, насиље, дрогу
4. ниска родитељ. обухваћеност, емотивна несарадња у породици	4. припрема конструкт. модела и борба чланова породице
5. злоупотреба лијекова, дрога у породици	5. разумијевање родитељ. очекив. о школи, вис. постигнућа
6. конфликт у породици	6. чврсто присуство родитеља у животним навикама и радњама
7. историја криминалних активности	7. отвореност за дијалог и дискутовање о проблемима
8. родит. став немарности, опрашт. на протудруш. и крим. пон.	
9. ниска примања	
10. лоши стамбени услови и улови живота	
<b>ДРУШТВЕНИ НИВО - Школска заједница, друштво уопште</b>	
1. испољ. и обух. агресив. пон. у школи, злостав, туча, дискрим.	1. веза са наставницима ФВ, одраслима, поз. живот ст. оптим.
2. групашење, друштво делинквентниг вршњака	2. пријатељсји, продруштвених и не девијантних вршњака
3. обухваћеност сумњивим групама	3. унапређење здравог животног стила у школи
4. друштвена одбаченост од вршњака	4. школ., гр. пон. по бонтону, неприх. злостављ., брига, контрола
5. школска неорганизованост	5. повољности за актив. слоб. вријеме и развијањеј вјештина
6. депресивност и поремећени односи са сусједима	
7. расположивост и подложност дрогама	
8. лоши сусједски односи, ароганција и свађе	
9. маргинализација и друштвена искључивост	
10. ограничен приступ друштвених служби, социјалног рада	
11. насиље у ужој и широј друштвеној средини, друштву	

